

 NATIONAL
GEOGRAPHIC
REISGIDS

japan

NATIONAL
GEOGRAPHIC

R E I S G I D S

japan

Perrin Lindelauf en Nicholas Bornoff
Fotografie: Ken Shimizu

INHOUD

BEWUST REIZEN 6

■ DE REIS INDELEN 8

■ Geschiedenis en cultuur 13

Het huidige Japan 14

Eten en drinken 20

Het land 28

Geschiedenis 32

Het tijdperk van de samoerai 35

De Olympische Spelen 2020 47

Kunst 48

■ Tokyo 63

Inleiding en kaart 64

Moderne architectuur 70

De virtuele wereld in Japan 77

De waterhandel – Japan

na zonsondergang 80

Twee wandelingen door Shibuya 84

■ Uitstapjes vanuit Tokyo 103

Inleiding en kaart 104

Boeddhisme 110

Fuji-san: Heilige berg 120

■ Hokkaido 125

Inleiding en kaart 126

Een wandeling door Hakodate 136

De wildernis van Hokkaido 142

■ Noord-Honshu (Tohoku) 149

Inleiding en kaart 150

De grote aardbeving en

tsunami van 2011 161

■ Midden-Honshu (Chubu) 169

Inleiding en kaart 170

Japanse tuinen 180

Futuristisch gemak in Japan 193

■ Kyoto 197

Inleiding en kaart 198

Wandeling door Higashiyama 208

Geisha's 212

■ Kansai 229

Inleiding en kaart 230

Shinto 248

■ West-Honshu (Chugoku) 259

Inleiding en kaart 260

Wandeling door Hagi 264

Wandeling door Tsuwano 270

Obake – geesten en demonen 280

■ Shikoku en de Seto-naikai 287

Inleiding en kaart 288

■ Kyushu 311

Inleiding en kaart 312

■ Okinawa en de Ryukyu-shoto 337

Inleiding en kaart 338

Okinawa, een Blauwe Zone 343

■ Reiswijzer 351

Hotels en restaurants 360

Winkelen 382

Uitgaan en festivals 386

REGISTER 391

FOTOVERANTWOORDING 398

BEWUST REIZEN

Verstandige reizigers gaan doelgericht op pad om alles uit hun reis te halen. Door bewust te reizen draagt u bij aan het behoud van de natuur, historie en culturele rijkdom van de plaatsen die u bezoekt. Daarmee verrijkt u ook uw eigen reiservaring.

Hoe reist u bewust?

- Bedenk dat uw aanwezigheid van invloed is op de plaatsen die u bezoekt.
- Besteed uw tijd en geld zodanig dat u iets bijdraagt aan de couleur locale (dat maakt uw verblijf ook interessanter).
- Respecteer het natuurlijke en culturele erfgoed van uw bestemming.
- Respecteer de lokale gebruiken en tradities.
- Toon de lokale bevolking uw waardering voor de interessante of unieke aspecten van hun streek, zoals het landschap, de historische dorpjes en gebouwen, de muziek of het eten.
- Trek af en toe uw portemonnee en steun kleine ondernemers die zich inspannen om de bijzondere eigenschappen van een plaats te behouden. Zoek naar lokale winkeltjes, restaurants, pensions en reisorganisaties die trots en hart voor hun omgeving uitstralen. Mijd bedrijven die afbreuk doen aan het karakter van een plek.
- Zorg ervoor dat u mooie herinneringen en verhalen mee naar huis neemt, in de wetenschap dat u iets hebt bijgedragen aan het voortbestaan en de ontwikkeling van uw bestemming.

Deze manier van reizen wordt geotourisme genoemd en valt te omschrijven als 'toerisme dat het geografische karakter van een plek – omgeving, cultuur, uitstraling en erfgoed – en het welzijn van de inwoners ondersteunt of versterkt'. Meer informatie over geotourisme is te vinden op de website travel.nationalgeographic.com/travel/geotourism.

R E I S G I D S

japan

OVER DE AUTEURS EN DE FOTOGRAAF

Perrin Lindelauf is geboren in de Canadese Rocky Mountains, studeerde Engelse literatuur, filosofie en talen aan de University of British Columbia en ging in 2005 naar Japan. Hij reisde heel Japan door en speurde naar onbekende schatten en historische eigenaardigheden. Hij verdwaalde in de bergen, baadde naakt met wildvreemden en at alles, van gefermenteerde sushi tot levende witvis. Hij deed research voor de vorige editie van dit boek en verzorgde deze nieuwe uitgave; ook bewerkte hij andere gidsen uit de National Geographic-reeks. Tegenwoordig pendelt hij heen en weer tussen Kyoto, Tokyo en Vancouver.

Nicholas Bornoff, geboren in Londen in een Frans-Engels gezin, studeerde in Frankrijk en in het Verenigd Koninkrijk. Hij werkte als filmrecensent voor de *Japan Times* en schreef over de hedendaagse Japanse kunst en samenleving voor tijdschriften als de *Far Eastern Economic Review*, *Asian Advertising & Marketing* en *Tokyo Journal*. Bornoff verrichtte onderzoek voor de eerste drie uitgaven van dit boek en publiceerde in 1991 de studie *Pink Samurai: Love, Marriage & Sex in Contemporary Japan*, dat met lovende kritieken werd ontvangen. Hij overleed in 2010.

Ken Shimizu is een freelancefotograaf in Tokyo; tot zijn opdrachtgevers behoren National Geographic Japan en A.F.P. hij studeerde visuele communicatie aan de universiteit van Ohio.

De reis indelen

Japan heeft een enorme geografische en culturele diversiteit, variërend van de besneeuwde vulkanen, weelderige subtropische atollen, bruisende metropolen tot de tempels in de bergen. Het drukke Tokyo, het culturele Kyoto, de besneeuwde Fuji en de gedenktekens in Hiroshima: één bezoek aan het indrukwekkende Japan zal niet genoeg zijn.

De Japanse archipel strekt zich circa 3000 km in zuidwestelijke richting uit vanaf het koude eiland Hokkaido, ter hoogte van oostelijk Siberië, tot de subtropische eilandjes van Okinawa bij Taiwan. Op Honshu (letterlijk het 'hoofdeiland') bevinden zich grote steden en oude historische locaties, terwijl de kleinere eilanden Shikoku, Kyushu en Hokkaido landelijker zijn. Het berggebied wordt doorsneden met goed onderhouden wegen maar de trein is de populairste vorm van vervoer. De Shinkansen of *bullet train* (kogeltrein) loopt door bijna heel Japan en legt met een topsnelheid van 300 km/u de 515 km tussen Tokyo en Kyoto in slechts 2,5 uur af. Met de Shinkansen is bijna elke plaats binnen een halve dag te bereiken. De tarieven zijn redelijk als u voor vertrek naar Japan bij een reisbureau de Japan Rail Pass (japanrailpass.net) aanschafft, waarmee u 1-3 weken door Japan kunt rondreizen op JR-lijnen (ca. € 475-1000). Rekening houdend met de reistijd van en naar luchthavens is de Shinkansen net zo snel en goedkoop als vliegen op het hoofdeiland Honshu, maar de meest zuidelijke en noordelijke eilanden bereikt u sneller en voordeliger met het vliegtuig, althans buiten het hoogseizoen. All Nippon Airways (ANA, ana.co.jp) en Japan Airlines (JAL, jal.co.jp) zijn de twee nationale luchtvaartmaatschappij. Relatief nieuw zijn prijsvechters als Peach Airlines (flypeach.com) met goedkope maar minder comfortabele vluchten.

Op het platteland is het heerlijk rondrijden, maar niet op de dure snelwegen, verhoogde betonnen wegen met hoge wanden die het uitzicht belemmeren.

De benzineprijs en autohuurkosten maken rondritten per auto vooral geschikt voor groepen. Hebt u alle tijd, dan zijn snelbussen goedkoper

dan treinen. JR Highway Bus rijdt bijna overal heen; een aantal kleinere bedrijven als Willer Express (willerexpress.com) en Sakura Kanko bieden lagere tarieven, meer ruimte of gratis wifi en stroomaansluiting. De meeste websites voor bussen zijn Japanstalig, tickets kunt u het best via een reisbureau boeken.

Voor kortere afstanden beschikt bijna elke stad over een betrouwbaar en praktisch metro- of treinsysteem. Verafgelegen dorpen zijn per bus te

Kleurige sushi valt wereldwijd in de smaak.

bereiken. Taxi's zijn alomtegenwoordig in steden; ze rekenen circa ¥ 620 (€ 7,50) voor de eerste 2 km plus ¥ 260 (€ 3) voor elke extra kilometer. In kleinere steden is een huurfiets praktisch.

Als u een week de tijd hebt

Bent u een week in Japan, kies dan voor afwisseling. Alleen grote steden bezoeken is afmattend en enkel tempels zien is eentonig. De ideale week biedt veel variatie. Bezoek na aankomst op Tokyo's Narita of Haneda Airport op **dag 1** het Tokyo National Museum en ga vervolgens naar Asakusa, de oudste wijk van de hoofdstad, met de Tokyo Skytree. 's Avonds kunt u uitgaan in Kabuki-cho of Roppongi. Sta op **dag 2** vroeg op voor een sushionbijt op Tsukiji Central Fish Market, ga winkelen in het schitterende Omotesando en observeer de subculturen in de Electric Town van Akihabara. Maak op **dag 3** een dagexcursie naar Kamakura voor de geschiedenis van het boeddhisme en de samoerai, of naar de meren aan de voet van de iconische Fuji. De tweede helft van uw verblijf brengt u door in de omgeving van Kyoto, de voormalige hoofdstad, 515 km ten zuidwesten van Tokyo. Neem de Shinkansen (2,5 uur) of nachtbus (8 uur) en breng **dag 4** door in de wijk Higashiyama, met de Fushimi Inari-schrijn, de grote tempel Kiyomizu-dera en de mooie rotstuinen van Nanzen-ji. Besluit de dag met een wandeling door Gion met zijn klinkerstraatjes en theehuizen: wie weet ziet u een geisha lopen. Meng u op **dag 5** in de menigte voor een bezoek aan Kinkaku-ji, het Gouden Paviljoen, en neem de bus naar de wijk Arashiyama met de tuinen van Tenryu-ji en Okochi Sanso, en het Bamboebos. 's Avonds kunt u een traditioneel theater bezoeken of stort u zich in het restaurant- en uitgaansleven van Osaka. Op **dag 6** maakt u een keuze uit allerlei interessante daguitstapjes vanuit Kyoto of Osaka, zoals naar de oude stad Nara (40 km/45 minuten per trein vanaf Kyoto) met enkele van de oudste houten tempels ter wereld; Hiroshima (380 km/100 minuten per Shinkansen) geeft een ontvullend oorlogsbeeld; en Mount Koya

NIET MISSEN:

- Opgaan in de hectische metropool Tokyo **63**
- Een beklimming van de heilige berg Fuji **122**
- Een bezoek aan Gion in Kyoto, de geishawijk **210-211**
- De ingetogen charme van een verfijnde theeceremonie **227**
- Het bruisende uitgaansleven in Osaka **245-250**
- Leven als een monnik op de berg Koya **257**
- Ontspannen in een onsen **322**

Bezoekersinformatie

Het Japanse nationale Toeristenbureau (jnto.go.jp) geeft informatie over grote toeristische bestemmingen en adviezen voor noodsituaties. Toeristentrekkers Tokyo (gotokyo.org) en Kyoto (kyoto.travel) bieden online veel informatie. Er zijn kleine toeristenbureaus op alle luchthavens, op de meeste Shinkansen-stations en in kleinere treinstations in toeristische gebieden op het platteland. Veel steden hebben Engelstalige toeristische websites met informatie over *anaba* (verborgen plekjes).

In lokale publicaties leest u over de vele festivals en het cultuuraanbod, bijvoorbeeld in *The Japan Times* (japantimes.co.jp), de enige Engelstalige Japanse krant. In Tokyo geven het maandblad *Tokyo Journal* (tokyo-journal.com) en het gratis tweewekelijkse tijdschrift *Metropolis* (metropolisjapan.com) informatie over restaurants en het uitgaansleven in Tokyo. Over de cultuur in Kyoto en het bruisende uitgaansleven in Osaka leest u uitgebreid in het gratis maandblad *Kansai Scene* (kansaiscene.com).

Geld

De Yen heeft zes munten: een aluminium ¥ 1, een koperen ¥ 5 met een gat, een koperen ¥ 10, een nikkel ¥ 50 met een gat, een nikkel ¥ 100, en een licht koperen ¥ 500; verder zijn er biljetten van ¥ 1000, ¥ 2000, ¥ 5000 en ¥ 10.000. De yen is momenteel ca. driekwart eurocent waard en 1000 yen is dus ongeveer € 7,50. In Japan wordt veel met contant geld betaald. Creditcards worden alleen gebruikt voor grote uitgaven, in dure restaurants en in hotels. Bedenk dat banken én betaalautomaten sluiten op nationale feestdagen!

Toegangsprijzen

Toegangsprijzen zijn in dit boek weergegeven in vijf categorieën:

€ = tot € 5

€€ = € 5-€ 9

€€€ = € 10-€ 15

€€€€ = € 16-€ 25

€€€€€ = meer dan € 25

(110 km/2,5 uur per trein) is een bergklooster waar u kunt mediteren met boeddhistische aspirantmonniken.

Voor u terugkeert naar Tokyo moet u in elk geval een bezoek brengen aan een *onsen* (warme bron). Favoriet zijn Kinosaki (160 km/2,5 uur per trein vanuit Kyoto), een stad aan de Japanse Zee, beroemd om zijn krabben en badhuizen; Yuzawa Onsen (200 km/80 minuten per trein vanuit Tokyo), met zijn sneeuwwhellingen en après-ski-baden; en Kawayu Onsen (260 km/4 uur per trein of bus vanuit Kyoto), waar warm water tevoorschijn borrelt van onder de rivier: hier kunt u uw privébadkuip uitgraven.

Als u meer tijd hebt

Hebt u meer dan een week de tijd, dan lokt het platteland. Het is beter een beperkt gebied te leren kennen dan heel Japan 'te doen' met een uitputtende drieweekse rondreis.

Met een extra week kunt u de Japanse Alpen bezoeken, een berggebied tussen Tokyo en Kyoto. Er zijn schitterende wandeltochten te maken vanuit Kamikochi en traditionele bergsteden als Takayama. Qua landschap en onsen doet het gebied Tohoku, ten noorden van Tokyo, niet onder voor de Japanse Alpen.

Op het eiland Shikoku ervaart u het oude Japan. Hoewel er vrij recentelijk drie grote bruggen naar het hoofdeiland zijn geslagen, is Shikoku lang niet zo sterk

gemoderniseerd als Honshu. Een 1200 jaar oude boeddhistische pelgrimsroute voert vanuit de stad Tokushima langs de kust en is erg in trek bij pelgrims maar ook bij wandelaars en rugzaktoeristen (zie p. 293). De Yoshino op Shikoku is de beste Japanse rivier voor rafters en de stad Kochi aan de Grote Oceaan is een paradijs voor surfers. De kunstmusea op de eilanden van de Binnenzee, tussen Honshu en Shikoku, zijn ook een bezoek waard. Het

Wat neemt u mee

Probeer als u veel rondreist zo min mogelijk mee te nemen, maar bedenk dat u in veel restaurants, tempels, hotels en woningen uw schoenen moet uittrekken, dus neem instapschoenen en sokken zonder gaten mee. Japanners zijn vormelijk, dus neem ook nette kleding mee. Shorts zijn alleen voor kinderen (maar in augustus knijpt men een oogje toe). Papieren zakdoekjes zijn handig voor openbare toiletten, waar wc-papier vaak ontbreekt. Japan heeft twee

soorten stopcontacten voor stekkers met twee of drie pennen; voor beide hebt u een reisstekker en een spanningsomvormer nodig, vanwege de lagere spanning (100V). Wifi vindt u in hotels, Starbucks en McDonald's. Schaf om hoge telefoonrekeningen te voorkomen direct na aankomst een SIM-card van Softbank aan. En het allerbelangrijkste: neem kleine cadeautjes uit eigen land mee om uit te delen aan de mensen die u ontmoet tijdens uw reis.

Bij groen licht steken drieduizend voetgangers tegelijk over op het Shibuya-kruispunt in Tokyo.

meest zuidelijke grote eiland, Kyushu, bevindt zich relatief dicht bij het Aziatische vasteland. Nagasaki, waar de tweede atoombom viel, was lange tijd de enige haven voor buitenlandse (vooral Hollandse) schepen en in de historische wijken herinnert nog veel aan de banden met de VOC. Tegenwoordig trekt vooral Fukuoka veel buitenlanders: veerdiensten leggen een verbinding met het continent en op straat wemelt het van de etenskraampjes. Seismische activiteit op Kyushu komt spectaculair tot uiting bij de supercaldera van de Aso; Sakurajima, een vulkanisch eiland bij de kust, braakt regelmatig as uit over de stad Kagoshima. Geothermische activiteit is een bonus in Beppu, waar u een waterbad of een warm zandbad kunt nemen. Kumamoto staat bekend om zijn herbouwde burcht en de steden in de prefectuur Saga kunnen bogen op een lange geschiedenis van keramiekproductie.

Stedelingen komen tot rust in de afgelegen gebieden Okinawa en Hokkaido. Okinawa, oorspronkelijk een zelfstandig koninkrijk met een kalme eilandcultuur, heeft een boeiende geschiedenis en staat sterk onder Amerikaanse invloed. De onderwaterwereld bij het eiland Miyako is heel fraai en het rijk begroeide bergland op het eiland Iriomote wordt doorkruist met wandelpaden en kajaktrechten. Het noordelijkste eiland Hokkaido wordt gekenmerkt door een heuvelachtig boerenlandschap rond een berggebied dat wandelaars en skiërs trekt. Sapporo, de hoofdstad van de prefectuur, staat bekend om zijn Sneeuwfestival en bier; verder zijn er veel parken in Hokkaido. Populair zijn Mount Niseko, ten zuidwesten van Sapporo, met diepe poedersneeuw, en het vulkanische Daisetsuzan National Park met schitterend natuurschoon.

Beste reistijd

Vanaf eind maart ontluiken de *sakura* (kersenbloesem) in een roze explosie. Een *hanami* (kersenbloesembezoek) mag u niet missen maar de hotels zijn overvol in april. *Tsuyu*, het korte regenseizoen in juni en juli, is warm en vochtig. In het najaar is het weer milder en de herfstkleuren zijn adembenemend. 's Winters is het koud en nat maar in de bergen langs de Japanse Zee valt er sneeuw, tot vreugde van skiliefhebbers; de *onsen* (warme bronnen) lopen dan weer vol. Vermijd nationale feestdagen als de Gouden Week (29 april-5 mei), O-Bon (2e week van augustus) en de week rond Nieuwjaar; het is dan enorm druk en de prijzen zijn hoog.

Geschiedenis en cultuur

Het huidige Japan 14-27

Eten en drinken 20-23

Ervaar: de dodelijke fugu! 21

Het land 28-31

Geschiedenis 32-46

Het tijdperk van de samoerai 35

De Olympische Spelen 2020 47

Kunst 48-62

Ervaar: Japans theater 53

Ervaar: Japanse karaoke 54

Ervaar: zelf een manga maken 59

Een Japanse parasol van waspapier en bamboe.
Pagina 12: een *maiko* bereidt zich voor op haar leven als geisha.

Het huidige Japan

Het Japanse zelfbeeld ligt gevoelig. Na eeuwen van cultureel isolement, gevolgd door een halve eeuw agressief optreden in het gebied rondom de Grote Oceaan, proberen Japanners tegenwoordig hun rijke cultuur, gewoontes en gedachtegoed wat meer uit te dragen. We kennen de kersenbloesems, elektronica, ninja en karaoke, maar wie zijn de Japanners eigenlijk zelf?

‘Wij Japanners,’ zullen ze zeggen, ‘dansen niet. We vereren onze voorouders maar zijn niet erg religieus. We eten rijst en vis; de meesten van ons kunnen slecht tegen drank. We zijn terughoudend, hebben respect voor ouderen en streven bovenal naar harmonie.’ Toch wordt ook hiermee niet de essentie weergegeven. Veel Japanners hechten waarde aan de mythe dat zij een zuiver ras vormen, afstammend van de zonnegodin, onvermengd met andere volken; vreemdelingen maken slechts 1,2 procent van de bevolking uit. Zij geloven in hun unieke

anders-zijn, een homogeen maar misleidend ‘wij’.

Het Japanse zelfbeeld is grotendeels ontstaan toen in het verleden betrekkingen met het Westen werden aangeknoopt.

Het Japanse zelfbeeld is echter grotendeels ontstaan toen in het verleden betrekkingen met het Westen werden aangeknoopt. Door Amerikaans militair machtsvertoon kwam er in de 19e eeuw een eind aan het Japanse isolement. Het idee van een universeel gedeelde Japanse cultuur diende toen als bescherming tegen de groeiende invloed van moderne westerse technologieën en denkbeelden. Dezelfde angst voor het verlies van de Japanse taal, kledij, denkwijze en kookkunst motiveert ook vandaag de dag nog de bescherming van de authentieke Japanse cultuur. Toch is de homogeniteit van het verleden doorbroken, waardoor de zin ‘wij Japanners’ even weinig zegt als ‘wij Nederlanders’ of ‘wij Amerikanen’.

Door de technologie, globalisering, de inkomenskloof tussen de generaties voor en na de economische zeepbel is de culturele diversiteit gegroeid. Het hedendaagse Japan kan net zo goed worden omschreven als een land dat breekt met het verleden, een land van dans en devotie, van hamburgers en drank. Dit soort uitspraken kunnen daarom met een korreltje zout worden genomen. Er valt van alles te generaliseren maar de moderne Japanse cultuur is duizelingwekkend divers, al zullen traditionalisten dat niet willen toegeven.

Economie

Dankzij goedkope arbeidskrachten en een lage yen in de naoorlogse jaren kon het Japanse economische wonder ontstaan. Wat begon met de export van blikken speelgoed groeide uit tot de uitvoer van kwaliteitsgoederen. Transistorradio's (de eerste kwamen uit Japan) plaveiden de weg voor camera's, elektrische apparatuur, schepen, staal, kleurentelevisies en auto's. Met een fenomenale groei van 11 procent per jaar, was Japan al in 1967 de tweede economische macht ter wereld. Door de yen te devalueren, salarissen te korten en de inspanningen te verdubbelen verzachtte Japan de gevolgen van de oliecrisis van 1973. De export nam toe en vergrootte het handelsoverschot dat vijf jaar eerder al was ontstaan. Op vergelijkbare manier ging Japan met de oliecrisis van 1979 om.

Tokyo Skytree: met 634 m hoogte is de nieuwe Tokyoze zendmast aan de rivier de Sumida de hoogste toren en het op een na hoogste bouwwerk ter wereld.

NATIONAL GEOGRAPHIC REISGIDS

JAPAN

WERELDWIJD NEMEN EXPERTS VAN NATIONAL GEOGRAPHIC EEN KIKJE ACHTER DE SCHERMEN EN DRINGEN DOOR TOT DE KERN VAN DE CULTUUR, DE GESCHIEDENIS EN HET VOLK VAN EEN LAND. DANKZIJ NATIONAL GEOGRAPHIC REISGIDSEN KAN HUN ERVARING DE JOUWE WORDEN.

DE REIS INDELEN, beknopte kennismaking met Japan, zodat je je reis op je eigen wensen en interessegebieden kunt afstemmen.

ERVAAR unieke belevenissen, waaronder de beklimming van de heilige berg Fuji, een bezoek aan een Kabuki-theater, *zazen*-meditatie, surfen bij Okinawa en genieten van de kersenbloesem of een theeceremonie.

INSIDER TIPS van de schrijvers en fotografen van National Geographic, maar ook van plaatselijke deskundigen, over hun favoriete plekjes, praktische zaken en veel meer.

WANDELINGEN EN AUTOTOCHTEN, voorzien van duidelijke kaartjes, waaronder Shibuya in Tokyo, Kyoto's Higashiyama, Hakodote, Hagi en Tsuwano.

EXCURSIES BUITEN DE GEBAADE PADEN, zoals schitterende Japanse tuinen bezoeken, de woeste natuur van Hokkaido verkennen, kanoën in de Kushiro-wetlands, het Kumano Kodo-pelgrimspad bewandelen en walvissen spotten langs de kust.

NIET MISSEN Bij elk hoofdstuk vind je verwijzingen naar nadere informatie over sterk aanbevolen bezienswaardigheden en activiteiten.

DE PRACHTIGE KLEURENFOTO'S EN GEDETAILLEERDE KAARTEN maken het eenvoudig te kiezen, je reis uit te stippelen en overal het mooiste te zien.

 NATIONAL
GEOGRAPHIC
REISGIDS

National Geographic Reisgids maakt deel uit van
Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

NUR 517

9 789021 568300

www.kosmosuitgevers.nl